

October 19

2022

MINISTRY OF HEALTH OF
THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

SOCIAL RESPONSIBILITY AND HEALTH

International Conference

Google Scholar indexed

TASHKENT STATE
DENTAL INSTITUTE

www.tsdi.uz

TASHKENT MEDICAL
ACADEMY

www.tma.uz

SAMARKAND STATE
MEDICAL UNIVERSITY

www.sammu.uz

ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИЙ
ИНСТИТУТ

ТАШКЕНТСКАЯ МЕДИЦИНСКАЯ АКАДЕМИЯ

САМАРКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МЕДИЦИНСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ И ЗДОРОВЬЕ

Материалы международной научно-практической конференции
19 октября 2022 года

SOCIAL RESPONSIBILITY AND HEALTH

Materials of the international scientific and practical conference
October 19, 2022

Ташкент – 2022

ШИФОКОР АХЛОҚИ ҲАҚИДА БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР

Сухроб Дўстмуродович Норкулов

ф.ф.д., Тошкент тиббиёт академияси Ижтимоий фанлар кафедраси доценти

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола шифокор ахлоқи ҳақида бўлиб, унда қадимдан бизгача етиб келган маълумотларда тиббий ахлоқнинг ривожланиш тарихини кўриш мумкин. Айниқса, «Аюрведа» ва "Хуан ди Нэй-дзине", Гиппократ ва Ибн Синонинг шифокор ахлоқи ҳақидаги қарашлари очиқ берилган.

Калит сўзлар: тиббиёт, ахлоқ, этика, шифокор, бемор, қонун, меъёр, қасамёд.

ABSTRACT

This article is about medical ethics, in which the history of the development of medical ethics can be seen in the information that has come down to us from ancient times. Especially the views of "Ayurveda" and "Juan di Nei-dzine", Hippocrates and Ibn Sina on medical ethics are revealed.

Keywords: medicine, morality, ethics, doctor, patient, law, norm, oath.

Шифокор ўз фаолиятидаги ахлоқий меъёрларга риоя этиш кўрсатмаларининг келиб чиқиши қадимги даврларга бориб тақалади. Тиббий амалиёт, тиббий тавсиялар, жарроҳлик асбоблари ва бошқалар тавсифланган тиббиётга онд илк ёзма манбаларда беморни даволашнинг принциплари, шифокорнинг хулқ-атвор қоидалари, ахлоқий мажбуриятлари белгиланган маълумотларни учратишимиз мумкин.

Бизгача етиб келган Бобил подшоси Хаммурапи (милoddan аввалги XVIII аср) кодексда Бобил шифокорлари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш ҳақидаги маълумотлар мавжуд. Тиббий қонунчиликнинг ушбу қадимий манбасида, масалан, шифокор муваффақиятли жарроҳлик операцияси учун мукофот олиш ҳуқуқига эга эканлиги ва натижаси муваффақиятсиз бўлганда унинг қўлларини кесиб ташлаш кераклиги кўрсатилган [1].

Тиббий ахлоқнинг тарихи уч минг йилдан ортиқроқ тарихга эга. Қадимги Ҳиндистонда милoddan аввалги 2 минг йилликнинг ўрталарида шифокорлар қасамёд қилишган. Бу ҳақидаги маълумотларнинг аксарияти «Аюрведа» ("Ҳаёт китоби") да

тўпланган. Кўп жиҳатдан, ушбу қасамёдда мавжуд бўлган меъёрлар Европанинг тиббий ахлоқ меъёрлари билан мос бўлиб, қадимги юнонлар уларни Ҳиндистондан олишган бўлишлари ҳам мумкин.

Улардан баъзиларини келтириб ўтамиз: шифокор юксак ахлоқий ва жисмоний фазилатларга эга бўлиши, ўз беморларига нисбатан раҳм-шафқат кўрсатиши, сабр-тоқатли ва хотиржам бўлиши, ҳар доим ўзини назорат этиши ва тута олиши керак. «Беморнинг олдига бораётганда фикр ва ҳис-туйғуларингизни тинчлантиринг, меҳрибон ва инсоний бўлгин ва меҳнатингдан манфаат қидирма. Инсонийлик динингга айлансин» (Супрута) [2]. Ҳиндистонда шифокорларни танлашга катта эътибор берилган. Бунда ёш, соғлиқ, хотира ва зарур ахлоқий фазилатлар: камтарлик, тақводорлик, ақл ҳисобга олинган. Шифокор бўлишни нстаган киши ҳар бир инсон нафрат, очкўзлик, ҳийла-найранг ва ҳ.к. эҳтирослардан халос бўлиши керак эди [1]. Европа ахлоқий меъёрларидан фарқли ўлароқ, ҳинд қасамёди шифокорга ўз ҳукмдори душманлари, ёвуз одамлар ва ҳамроҳлари йўқ аёлларни даволашни тақиқлаган.

Тиббиётнинг инсон саломатлигидаги ўрни ҳақидаги гуманистик қарашлар Хитой тиббиёти ёдгорлиги – "Хуан ди Нэй-дзине" ("Табиат ва инсон тўғрисида") китобида акс этган. Ушбу китобда ҳар бир шифокор ўз амалиётида бажариши керак бўлган асосий қоидаларни аниқлашга уринишни кўришимиз мумкин. Улардан бири шифокор доим беморни тикланишига ишонч билан руҳлантириши зарурлиги қайд этилган. Қуйидаги кўрсатма тиббиётдаги профилактика чораларини чуқур англаганлигидан далолат беради: "Тиббиёт ўлимдан қутқара олмайди, лекин у ўз кўрсатмалари билан умрни узайтириши, давлат ва халқларни мустаҳкамлаши мумкин" [1]. Бироқ, Гиппократгача бўлган даврдаги инсонпарварлик турли хил ижтимоий гуруҳлардаги беморларга селектив (танлов) муносабат билан чекланганлигини кўришимиз мумкин. Бу даврда шифокорлар муҳтожларга, шунингдек, умидсиз касаларга ёрдам беришдан умуман бош тортишган.

Европа тиббиёти учун қадимги юнон шифокори Гиппократнинг (тахминан милoddан аввалги 460 - 370 й.) этикаси, "Гиппократ корпуси" да келтирилган: "Қасамёд", "Қонун", "Шифокор ҳақида", "Яхши хулқ-атвор тўғрисида", "Кўрсатмалар" ва бошқа қарашлари муҳим аҳамиятга эга. Ўзининг "Қасамёд"ида Гиппократ анъанавий тиббий ахлоқнинг асосий тамойилларини белгилаб берди, уларнинг аксарияти бугунги кунда ҳам долзарб ҳисобланади. "Қасамёд" нинг биринчи қисмида, Гиппократ "шифокорлик санъатини ўрганаётган ўқувчининг

устозига муносабати ҳурмат ва эҳтиромга асосланган бўлиши керак" [3], деб ёзади.

"Қасамёд" нинг иккинчи қисми шифокорнинг беморга бўлган муносабатига бағишланган. У қуйидаги ғояларга асосланади:

- беморга нисбатан ҳар қандай зарар ва адолатсизликдан сақланиш ("зарар етказма");
- ўлимга сабаб бўлувчи ҳар қандай воситани тақиқлаш (ҳатто беморнинг ўзи сўраган тақдирда ҳам);
- бола ташлаш (аборт) ни тақиқлаш;
- ҳар қандай ноҳақ ва зарарли нарсалардан, беморлар билан яқин муносабатлардан воз кечиш;
- беморнинг фойдасига ғамхўрлик қилиш;
- тиббий сирни ошкор қилмаслик [3].

Гиппократ ўзининг бошқа асарларида таъкидлаганидек, шифокор меҳнатсеварлиги, ўз устида донм ишлаши, жиддийлиги, дўстона муносабати, сезгирлиги, одобли ва озода кўриниши билан ажралиб туриши керак. Гиппократ томонидан асосланган "зарар етказма" деган тамойили бутунги кунда ҳам тиббиёт касбининг асосий тамойили бўлиб қолмоқда.

Инсонпарварлик ва беморнинг кадр-қимматини ҳурмат қилиш ғоялари "Гиппократ корпуси" нинг кўпгина кўрсатмаларида, хусусан, беморнинг оилавий ҳаётига оид концепцияларда келтирилган. Шифокор ва бемор ўртасидаги яқин муносабатларнинг ахлоқий тақиқланишини алоҳида таъкидлаш лозим. Қасамёда шундай ёзилган: *"Мен ҳар қандай хонадонга фақатгина беморларнинг фойдаси учунгина қираман. бемор хоҳ аёл ёки эркек, хоҳ қул ёки озод киши бўлсин, ундан ҳеч нимани тама қилмайман"* [3].

Гиппократ ахлоқ қондаларининг энг машҳури - бу тиббий сирни ошкор қилишни тақиқлашдир. Ушбу ахлоқий талаб "Қасамёд" да келтирилган: *"Беморни даволар эканман (муолажадан кейин ҳам), унинг шахсий ҳаётига оид маълумотларни сир санаб, ҳеч қачон ошкор қилмайман"* [3].

Шифокорнинг касбга бўлган муносабати мавзуси "Гиппократ корпуси"да ёзилган бўлиб, тиббиёт касбининг обрўси шифокорнинг билими ва тарбиясига боғлиқ эканлиги айд этилган: *"Шифокорга баҳо берганда оломон унинг хулқ-атвори, табиатига қараб баҳо беради, чунки яхши тасаввур қолдирмайдиган шифокор бошқалар ҳақида ғамхўрлик қила олмайди"* [4].

Бундан ташқари, ёш шифокорга ҳам маслаҳат берилади: *"ўзингизни тоза тутинг, яхши кийимлар кийинг"* [4]. Бундай

кийимлар "қулай ва содда" бўлиши лозим, лекин "мақтаниши учун эмас". Шифокорнинг юзи жаҳддор бўлмаслиги керак, аммо унинг акси ҳам бўлиши керак эмас: "Қўн қуладиган ва ҳаддан ташқари қувноқ шифокор яхши шифокор ҳисобланмайди" [4].

Тиббиётнинг асосий вазифаси, унинг таъбирича, «инсон соғлиғини сақлаш, агар касаллик пайдо бўлган бўлса, бу касалликни келтириб чиқарган сабабларни аниқлаш ва уларни йўқотиш орқали соғлиқни тиклашдан иборат» [5]. Ибн Сино фикрича, тиб илмида назарий билимлар ва амалиёт ўзаро боғлиқ бўлиши, бир-бирига асосланмоғи зарур, акс ҳолда у ривож томайди, ўз мақсадига эриша олмайди.

Тиббиётимизнинг неча минг йиллик тажрибасига кўра ҳамда тиббиёт мактабини яратиб кетган Абу Али ибн Синогача буни тасдиқлаганлар. Ўзаро мулоқотдан сўнг шифокорга – унинг билими, тажрибаси, самимиятига беморда ишонч ҳосил бўлмоғи, инсоний фазилатларига ҳурмат ва муҳаббат уйғонмоғи керак.

Унга "Шифокор мажбур" деган ибора тегишли. Ибн Сино беморга нисбатан алоҳида ёндашишни талаб қилади: "Шуни билишингиз керакки, ҳар бир инсон ўзига хос бўлган хусусиятга эга. Унга ўхшаш табиатга эга бўлган инсонни учратиш камдан-кам бўлиши мумкин, ҳатто бу имконсиздир" [5]. Сўз жуда муҳим аҳамиятга эга, у нафақат нутқ маданиятини, балки мулоимлик, беморнинг кайфиятини кўтариш қобилиятини, бепарво гап билан жароҳат етказмасликни ҳам англатади.

Ўзбекистон ўз мустақиллигини эълон қилгандан сўнг, 1996 йил 29 августда "Фуқароларнинг соғлиғини сақлаш тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси қонуни қабул қилинди. Ушбу қонун 6 бўлим ва 47 моддadan иборат. Қонуннинг 44-моддаси Ўзбекистон Республикасида шифокор касамёдига бағишланган. Шифокор дипломини олаётган шахслар қуйдаги мазмунда қасамёд қабул қилади:

«Шифокор деган юксак унвонни олиб, тиббиёт фаолиятига киришар эканман:

- ўзимнинг бор билим ва маҳоратимни беморни даволашга ҳамда инсон соғлиғини сақлашга бағишлашга;

- ёши, жинси, irqи, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, ҳар бир беморга куч-ғайратим ва вақтимни аямай тиббий ёрдам кўрсатишга;

- беморнинг соғлиғини шахсий манфаатларимдан юқори кўйишга, камтар ва ҳалол бўлишга, ўз билим ва маҳоратимни доимо ошириб боришга;
  - шифокор сирини сақлашга;
  - кишиларга ҳамisha меҳр-мурувват ва шифо топишларига ишонч ҳада этишга;
  - Сукрот, Абу Али ибн Сино сингари улуғ табибларнинг шовли анъаналарини давом эттиришга тантанали қасамёд қиламан.
- Ушбу қасамёдга умримнинг охиригача содиқ қолишга қасамёд қиламан» [6].

REFERENCES

1. Энциклопедический словарь// Кодекс Хаммурапи// <https://dic.academic.ru/contents.nsf/es/>
2. Биомедицинская этика / Под ред. В. И. Покровского. - М., 1997.
3. Гиппократ. Клятва // Этика и общая медицина. - СПб.: Азбука, 2001.
4. Античность//Клятва Гиппократа// <https://studfile.net/preview/5772571/page:35>
5. Абу Али ибн Сино//<https://e-tarix.uz/shaxslar/140-ibn-sina.html>
6. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги Қонуни 1996 йил 29 август, 265-1-сон.
7. Мухамедова З.М. Биоэтика. Учебник. Т., 2021. – 430 с.
8. Норкулов С.Д., Атамуратова Ф.С. Социокультурный феномен биомедицинской этики/International Conference. Bioethics and Law/Tашкент, 2022. – С.78-81. DOI: 10.24412/2181-1385-2022-78-81.

1. Ж. А. Ризаев, Мухамедова, З. М. (2022). СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ И ЗДОРОВЬЕ. *TSDI & TMA Conference 2*, 7-11.
2. Гурьева, М. Э. (2022). ЗНАЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ БИОЭТИКИ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА БУДУЩЕГО ВРАЧА И КАЧЕСТВА МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *TSDI & TMA Conference 2*, 12-15.
3. Беллева, Е. В. (2022). МОРАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА В КОНТЕКСТЕ ПРИНЦИПОВ БИОЭТИКИ. *TSDI & TMA Conference 2*, 16-20
4. Власова, В. Н. (2022). ИЗУЧЕНИЕ ЗДОРОВЬЯ ПОСРЕДСТВОМ СОЦИАЛЬНОГУМАНИТАРНЫХ НАУК. *TSDI & TMA Conference 2*, 21-24
5. Павлова, В. В. (2022). ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ПРАВА ЖИВОТНЫХ В БИОМЕДИЦИНСКОЙ ЭТИКЕ. *TSDI & TMA Conference 2*, 25-29.
6. Фалько, В. И. (2022). ПРОБЛЕМА ОХРАНЫ ДУХОВНОГО ЗДОРОВЬЯ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА. *TSDI & TMA Conference 2*, 30-34.
7. Дехтерева, Л. П. (2022). БИОПРАВО, КАК СИНТЕЗ ГУМАНИТАРНЫХ И ЮРИДИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ. *TSDI & TMA Conference 2*, 35-38.
8. Кудашева, З. Э. (2022). СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ВРАЧА КАК УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПАЦИЕНТА *TSDI & TMA Conference 2*, 39-43.
9. Шамансуров, А. А. (2022). СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА ЗДОРОВЬЕ ПРИ ИСПОЛНЕНИИ НАКАЗАНИЙ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ СИСТЕМЫ. *TSDI & TMA Conference 2*, 44-47
10. Павлова, Л. А., & Ермолаева, Е. В. (2022). СОЦИОЛОГИЯ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ: ЗАДАЧИ И ОСОБЕННОСТИ. *TSDI & TMA Conference 2*, 48-51.
11. Мухамедов, А. Р. (2022). ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. *TSDI & TMA Conference 2*, 52-57.
12. Мухамедова, З. М. (2022). НЕЙРОБИОЭТИКА И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ. *TSDI & TMA Conference 2*, 58-63.
13. Rizaev J. A., Maxmudova A.N (2022). БИОЭТИКА ZAMONAVTY MADANIYATDA INDIVIDUALLIKNI NIHOYA QILISH SHAKLI SIFATIDA *TSDI & TMA Conference 2*, 64-68.
14. Умирзакова, Н. А. (2022). СТОМАТОЛОГИК ТАЪЛИМДА БИОЭТИКАВИЙ МУАММОЛАРНИ ЎРГАНИШИ ДОЛЗАРЪЛИГИ. *TSDI & TMA Conference 2*, 69-72.
15. Норкулов, С. Д. (2022). ШИФОКОР АХЛОҚИДА ҲАҚИДА БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР. *TSDI & TMA Conference 2*, 73-77.
16. Атамуратова, Ф. С., & Отамурадов, С. С. (2022). РАЗВИТИЕ ГЛОБАЛЬНОГО БИОЭТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *TSDI & TMA Conference 2*, 78-82.
17. Сагторова, Д. Ф. (2022). ТИББИЕТДА БИОЭТИКА: МУАММОЛАР, ЗИДДИЯТЛАР ВА МУЛОҲАЗАЛАР. *TSDI & TMA Conference 2*, 83-87.
18. Алимова, С. Г. (2022). ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СТРАН С НИЗКИМ УРОВНЕМ ДОХОДА. *TSDI & TMA Conference 2*, 88-90.

